

CONTRIBUȚII LA POLITICA DOMNIEI DIN MOLDOVA FAȚĂ DE NEGUSTORII AUTOHTONI (PÎNĂ LA JUMĂTATEA SECOLULUI XVI)

VIOREL IRIMIA

Întemeierea statului feudal Moldova, a reprezentat elementul esențial, care a generat transformări profunde în structura economică a teritoriului de la est de Carpați.

Crearea orașelor moldovenești, constituirea unui sistem vamal propriu, extinderea rețelei drumurilor comerciale, apariția monedei autohtone, constituie toți atîția factori, capabili să explice nașterea, de timpuriu, a unei categorii sociale aparte, aceea a negustorilor. Este de la sine înțeles că noile îndeletniciri legate de mediul urban — practicarea pe scară largă a meșteșugurilor și comerțului — aduceau economiei țării mari beneficii și în consecință, puterea centrală și-a legat interesele de dezvoltarea și activizarea acestor centre.

Ne apare astfel firească împrejurarea că toate orașele moldovene, cărora li s-au adăugat și unele localități din mediul rural, au fost nu numai centre meșteșugărești ci și piețe importante de schimb unde își dădeau întâlnire negustori specializați, proveniți atît din interiorul țării cît și din străinătate.

Problema atitudinii domniei față de proprii săi orașeni a preocupat, în trecut, pe unii dintre cercetători. Nu s-a ajuns, însă, în această privință la un punct de vedere comun.

P. P. Panaitescu, susținea de pildă, că domnia a dus o politică de protejare a orașelor, ea rezultînd din tratatele comerciale încheiate între domnii Moldovei cu orașele săsești ale Transilvaniei și cu Liovul¹.

Această părere o aflăm enunțată și de C. C. Giurescu care considera că domnia a intervenit succesiv în favoarea negustorilor moldoveni, privilegiile acordate străinilor înscriindu-se pe linia protejării activității comerciale a acestora, a atragerii lor pe piața moldoveană, protejare care, însă, nu a lezat cu nimic interesele negustorilor autohtoni².

Dimpotrivă, Barbu T. Cîmpina afirma că puterea centrală a sacrificat interesele orașenimii autohtone în favoarea negustorilor străini, căroro li s-au oferit numeroase acte de privilegieri³.

Acestor puncte de vedere divergente li s-au asociat și alți cercetători preocupați mai mult sau mai puțin de politica domnilor din Țara Românească sau Moldova față de orașe.

Problema nu este lipsită de importanță și unele aspecte ale ei, pentru Moldova, merită să fie reexaminat. Interesul domniei față de orașe a decurs, desigur, în mod special și din avantajele economice oferite de

acestea. Tirgoveții prestau munci în favoarea domnului, dădeau dări și participau la oaste apărind țara. În schimb, domnia confirmă și lărgeste hotarelor orașelor, înlesnește orășenilor practicarea meșteșugurilor și desfășurarea activităților comerciale⁴.

Pînă la domnia lui Ștefan cel Mare cunoaștem doar o singură intervenție în materie de comerț intern și anume aceea datorată lui Alexandrel voievod care, prin actul din 23 februarie 1453, acordă scutire de vamă locuitorilor noului sat, care urma să se înființeze pe lângă mănăstirea lui Iațco din Suceava. Astfel, noii locuitori ai acestui sat indiferent dacă aveau să fie „meșteri sau corocai, sau orice fel de meșteri” urmau să fie liberi să comercializeze produse de olărie, sare, pește, marfă vie sau moartă, prin țiguri sau sate, fiind scutiți de la plata vămii, fie că marfa „era vîndută sau nevîndută”⁵.

Odată cu Ștefan cel Mare posedăm dovezi mult mai concludente în problemele care ne interesează fapt care dovedește că acesta a căutat mai insistent să atragă de partea sa pături largi de meșteșugari și negustori.

Un privilegiu foarte însemnat obțin la 13 martie 1466 locuitorii satului Negoști, proprietatea mitropoliei din Roman, care sînt scutiți de la plata vămii oriunde în țară, pentru a comercializa orice marfă a lor cu pește proaspăt sau sărat, varză, miere, ceară, animale domestice sau sălbatice, sare, postav, pînză, fier, oale, plute, vase de lemn⁶.

În același timp, Ștefan cel Mare, care a dus o politică mai largă, de întărire a hotarelor și ocoalelor orașelor moldovenești, s-a preocupat și de acordarea unor scutiri de la plata vămii, care favorizau în primul rînd pe negustorii din așezările urbane.

Astfel, la 15 octombrie 1491, acest domn întărea un obicei mai vechi, care prevedea scutirea pentru orice locuitor al Vasluiului de la plata vămii în acel oraș cu excepția acelora care urmau să aducă pe piață pește⁷.

De același privilegiu au beneficiat și orășenii din Birlad cărora li se întărește la 1495, tot după obiceiul cel vechi, scutirea de la plata vămii în acel oraș, pentru orice marfă cu excepția — ca și în cazul Vasluiului — de a da cîte un pește pentru fiecare majă și căruță cu pește adusă pe piață⁸.

Pînă în prezent, se cunosc numai aceste două cazuri în care orășenii se bucurau de scutiri de plata vămii. Faptul că aceste două documente precizează întărirea unui „obicei mai vechi” ne conduce la constatarea că cele două privilegii, sînt anterioare anilor 1491 și respectiv 1495, dar, în această privință documentele interne nu ne oferă precizări cronologice.

Este posibil ca și alte orașe din Moldova să fi fost primit astfel de scutiri în materie de comerț, dar consemnarea lor pentru secolele XV—XVI nu ni s-a păstrat. Faptul n-ar trebui însă să ne surprindă dacă avem în vedere că arhivele orășenești s-au pierdut.

Analizînd modul în care domnia a căutat să protejeze sau să favorizeze pe negustorii din Moldova, nu putem să nu ne referim și la documentele externe. O indicație în acest sens ne este oferită de docu-

mentul emis la 13 decembrie 1421 de Alexandru cel Bun și care consemnează dania pe care o făcut-o acesta Rimgailei, fosta sa soție și rudă a regelui Poloniei⁹. Astfel, domnul Moldovei dăruia în folosință viageră, târgurile Siret și Volhovăț, cu toate foloasele ce țin de ele precum și o rentă anuală de 600 de ducați de aur. În situația în care această sumă nu avea să fie plătită la timp, regelui Poloniei i se dădea dreptul de a o recupera de la negustorii moldoveni aflați în țara sa. La prima vedere am fi tentați să credem că această clauză cuprinsă în documentul menționat, ar dovedi sacrificarea intereselor negustorilor autohtoni de vreme ce sînt considerați o garanție la plata datoriei. Credem însă că amintita clauză a fost cerută de însuși regele Poloniei și indirect ea ne demonstrează prosperitatea deosebită de care se bucurau negustorii moldoveni. În realitate nu întîlnim nici un document posterior încheierii acestui act prin care să se dovedească recuperarea sumei de 600 de ducați, de la negustorii moldoveni.

Problema raporturilor stabilite între domnia Moldovei și negustorii autohtoni poate fi analizată și din punctul de vedere al privilegiilor comerciale acordate străinilor.

Este cunoscut faptul că negustorii din Brașov¹⁰, Sibiu¹¹, și Liov¹² au primit în Moldova privilegii care au reglementat amănunțit activitatea lor comercială. În cea mai mare parte, negustorii acestor orașe aduceau în centrele moldovenești produse meșteșugărești, completînd astfel sectoare deficitare în economia țării, și cumpărau totodată, produsele ei naturale. În acest proces se poate vorbi de o împletire a intereselor, în probleme de negoț, între străini și autohtoni. Constatarea este normală, dar avem în vedere faptul că actele de vînzare-cumpărare desfășurate în orașele moldovenești ofereau o participare largă a tuturor categoriilor de meșteșugari și negustori locali sau străini.

Se pune firesc întrebarea dacă aceste privilegii comerciale, la care se adaugă numeroase invitații făcute străinilor de a practica negoțul în Moldova, sau dispozițiile date de domnii Moldovei vameșilor administrației orașelor de a nu-i păgubi, atîta vreme cît s-ar fi aflat în țară, îi privesc în exclusivitate numai de aceștia, în dauna intereselor negustorilor autohtoni. Trebuie, de la bun început, să remarcăm că, în majoritatea lor, aceste privilegii stabilesc vama ce urma să fie plătită de negustorii străini, fie că vor aduce marfă în Moldova, o vor cumpăra aici ori tranzita. Este ușor de observat că de volumul activității comerciale a acestora depindeau în bună parte și veniturile visteriei domnești. Documentele prevăd și îngrădesc, în același timp, drumul pe care acești negustori urmau să-l parcurgă și localitățile în care urmau să achite obligatoriu vama.

O serie de prevederi speciale întîlnite în aceste acte fixează obligativitatea negustorilor la care ne referim de a vinde o serie de mărfuri, așa cum este postavul, numai la Suceava, urmînd ca negustorii locali să le revîndă în celelalte orașe ale țării. În acest fel, se confirmă, un drept important obținut de orașele medievale, fapt constatat deci și în Moldova și anume acela al etapei și depozitului. Această prevedere nu

putea decît să favorizeze activitatea negustorilor din Suceava, cărora li se acorda dreptul de a cumpăra anumite produse direct de la negustorii străini și apoi să le vîndă cu amănuntul, realizînd astfel venituri importante.

În același timp, se poate constata că privilegiul din 23 aprilie 1437¹³, dat de Ștefan al II-lea brașovenilor, prevede obligația acestora de a-și desface marfa „în toată țara noastră“, „numai cu cotul să nu se vinză“! Este fără îndoială o măsură menită să favorizeze negustorii autohtoni. O altă îngrădire referitoare la participarea străinilor la viața economică în Moldova privește obligația acestora, apărută prima dată în documentul din 1408 dat liovenilor, de a nu ține cîrciumă, nici să facă bere, nici mied, nici să se ocupe cu măcelăria sau cu fabricarea pîinii, decît în condițiile în care, aceștia urmau să-și achite taxele la fel ca și negustorii moldoveni. Această precizare dovedește că domnia nu îngăduia liovenilor ca prin prăvăliile instalate în casele lor de la Suceava și la adăpostul scutirilor de dări să facă concurență tîrgoveților autohtoni¹⁴. Deci li se impuseseră și străinilor același regim de impozite ca și orășenilor suceveni.

Din cele cîteva observații făcute pe marginea unor acte elaborate de cancelaria domnească se poate desprinde constatarea că privilegiile comerciale acordate străinilor nu i-au defavorizat pe localnici.

Este cel puțin îndoielnic faptul că domnii moldoveni au sacrificat interesele negustorilor autohtoni în folosul celor veniți de peste hotare, deoarece chiar actele de privilegiere conțin în stipulațiile lor avantaje importante pentru cei dinții. Desigur, un rol de seamă în acordarea unor astfel de înlesniri a revenit chiar negustorilor străini interesați în practicarea comerțului pe teritoriul Moldovei. Numai în măsura în care acești negustori, cu timpul, au lezat interesele negustorimii moldovene, dornice la rîndul ei de afirmare, putem vorbi de apariția unor conflicte, accentuate în anumite momente în așa măsură, încît a fost necesară intervenția autorității centrale.

În acest sens Ștefan al II-lea, prin privilegiul din 26 mai 1435, a introdus și clauza după care negustorii moldoveni urmau să nu mai fie urmăriți la Brașov pentru datoriile neplătite de concetățenii lor¹⁵. Tot Ștefan al II-lea specifica, prin privilegiul din 23 aprilie 1437, că marfa negustorilor moldoveni să nu mai fie oprită la Brașov pentru datorie¹⁶.

În tratatul încheiat între Ștefan cel Mare și Matei Corvin, la 12 iulie 1475, se arată să procesele negustorilor din ambele țări se vor judeca fără arestarea persoanelor în cauză și numai de judecătorii obișnuiți¹⁷.

De asemenea, prin solia trimisă de Ștefan cel Mare la 1496 către principele lituan Alexandru, domnul cerea ca negustorii moldoveni să aibă libertatea de a face comerț „în pace și fără piedici“ și în orice parte a Lituaniei¹⁸. Tot Ștefan cel Mare, intervenea în favoarea tîrgoveților moldoveni prin tratatul de la Hîrlău la 12 iulie 1499, încheiat cu Ioan Albert, prin care cerea ca negustorii țării sale să aibă dreptul de a merge în Polonia „peste tot locul... să umble și să facă negoț slobod și în

bună voie, plătindu-și vama lor dreaptă după vechile obiceiuri¹⁹. Mai târziu, la intervenția lui Bogdan al III-lea în 1508, regele Vladislav al II-lea interzicea bistrițenilor a mai percepe de la moldoveni vama înainte de ziua iarmarocului și înainte de intrarea în oraș²⁰. Tot la cererea lui Bogdan al III-lea, regele Ungariei atrăgea atenția vameșilor brașoveni, în 1516, că percep vamă „neobișnuit și din cale afară de mare” de la negustorii moldoveni²¹.

Protejarea negustorilor moldoveni o are în vedere și Ștefăniță care, în tratatul încheiat cu regele Poloniei Sigismund la 7 august 1519, se referea și la libertatea comerțului în țara vecină²². În 1546 regele Poloniei garanta lui Ilie Rareș, că nu vor fi făcute daune supușilor moldoveni atâta timp cât se vor afla în țara sa²³. Un an mai târziu, negustorilor moldoveni li se întărește dreptul de a străbate în libertate drumurile comerciale ale acestei țări²⁴.

Politica abilă pe plan extern a domnilor Moldovei, a determinat acordarea uneori a unor adevărate privilegii comerciale negustorilor moldoveni.

Astfel, cu prilejul tratatelor purtate cu diplomația otomană, privind plata tributului, negustorii moldoveni din Cetatea Albă obțin, în 1456, un important privilegiu, care le dădea dreptul să facă comerț în Imperiul otoman²⁵. Porunca sultanului este fermă în acest sens „și am poruncit ca negustorii din Akkerman din vilaeturile acestuia să vie cu corăbiile lor la Edirne (Arianopol) la Brusa și la Istambul... atît la venirea cît și la întoarcerea lor, nici unul din beii, subașii, spahii și supușii mei să nu facă vreo pagubă și risipă la sufletul, capul și marfa acestora”²⁶.

În anul 1473 se acorda de către Matei Corvin, un salvconduct negustorilor moldoveni asigurîndu-i că pot „să intre și să vină... slobod și în pace și să poarte întreg negoțul și apoi iarăși să se întoarcă la ei”²⁷.

Un privilegiu comercial care ar fi putut avea consecințe importante pentru negustorii moldoveni este acordat acestora și din partea lui Ferdinand de Austria, în anul 1533²⁸. Acest privilegiu, care permitea moldovenilor libertatea practicării comerțului atît în regatul Ungariei cît și în provinciile ei, a fost elaborat însă, numai din rațiuni politice, deoarece prin el s-a căutat apropierea de domnul Moldovei, Petru Rareș.

Domnii Moldovei au manifestat, în același timp și un interes constant față de numeroși negustori aflați în străinătate, pentru care au intervenit atunci cînd aceștia sufereau privațiuni sau abuzuri. Nici în această privință exemplele nu lipsesc. În aprilie 1434, Ștefan al II-lea intervenea la Brașov în favoarea a doi negustori moldoveni cărora nu li s-a plătit vitele vîndute în acel oraș²⁹. Mai târziu, la 1476, Ștefan cel Mare se adresa judeului din Brașov cerîndu-i să îlesnească unui om al său să cumpere arme³⁰. Tot în favoarea negustorilor moldoveni opriți în 1521 la Bistrița, intervine Ștefăniță³¹, fapt repetat și în 1523³², 1523³³ sau 1526³⁴. În anul 1527, Petru Rareș scria Bistriței în favoarea a doi negustori suceveni păgubiți, în acest oraș³⁵. Tot la Bistrița, intervine același domn un an mai trîziu, pentru eliberarea unui moldovean din Su-

ceava interesat în comerțul cu cereale³⁶. Legat de aceste scopuri, Petru Rareș intervine și la Brașov în anul 1530³⁷.

Se poate constata deci, că domnia a căutat în mod constant să avantajeze atât pe plan intern și extern activitatea economică desfășurată de negustorii din orașele moldovenești. În anumite momente, ca în cele surprinse la mijlocul secolului XV puterea centrală s-a preocupat îndeaproape și de activitatea economică din mediul rural, favorizând dezvoltarea în cadrul acestuia a unor ramuri meșteșugărești, sau înlesnind participarea satului la viața economică a țării.

Datele documentare converg spre ideea că domnii Moldovei n-au sacrificat interesele supușilor lor în favoarea negustorilor străini. Negustorii din orașele Moldovei au reprezentat o forță importantă pe calea dezvoltării ascendente a vieții economice, sprijinind pe diverse căi puterea centrală. În concluzie, domnia a căutat să-și apropie această categorie socială și a găsit în ea un sprijin de nădejde în desfășurarea politicii sale interne și externe.

N O T E

¹ P. P. Panaitescu, *Comunele medievale în principatele române*, în *Interpretări românești*. București, 1947, p. 208; Vezi și *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV—XVII)*, București, 1957, p. 442.

² C. C. Giurescu, *Tîrguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până în secolul al XVI-lea*, București, 1967, p. 161.

³ B. T. Cîmpina, *Cercetări cu privire la baza socială a puterii lui Ștefan cel Mare*, în *Studii cu privire la Ștefan cel Mare*, București, 1956, p. 50.

⁴ C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 154—164.

⁵ DRH., A, *Moldova*, vol. II, p. 38—40.

⁶ *Ibidem*, p. 189—191.

⁷ *Ibidem*, vol. III, p. 183—192.

⁸ *Ibidem*, p. 279—283.

⁹ *Ibidem*, vol. I, p. 69—70.

¹⁰ M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, Iași, 1931, p. 677.

¹¹ *Ibidem*, p. 647—648.

¹² *Ibidem*, p. 630—637.

¹³ *Ibidem*, p. 710.

¹⁴ *Ibidem*, p. 630—637.

¹⁵ *Ibidem*, p. 677.

¹⁶ *Ibidem*, p. 710.

¹⁷ I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, București, 1933, p. 331.

¹⁸ *Ibidem*, p. 493.

¹⁹ *Ibidem*, p. 433.

²⁰ Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, vol. XVI, p. 185—186.

²¹ *Ibidem*, p. 231.

²² M. Costăchescu, *Documente moldovenești de la Ștefăniță Voievod*, Iași, 1943, p. 524.

²³ Ilie Corfus, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone*, București, 1979, p. 126.

²⁴ **Ibidem**, p. 147.

²⁵ **Documente turcești privind istoria României**, vol. I, București, 1976, p. 2.

²⁶ **Ibidem**.

²⁷ Hurmuzaki-Iorga, **op. cit.**, p. 80.

²⁸ I. Nistor, **Handel und Wandel in der Moldau bis zum Ende 16. Jahrhunderts**, Cernăuți, 1912, p. 64.

²⁹ M. Costăchescu, **Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare**, vol. II, Iași, 1931, p. 674.

³⁰ I. Bogdan, **op. cit.**, p. 338.

³¹ M. Costăchescu, **Documente moldovenești de la Ștefăniță voievod**, Iași, 1943, p. 527.

³² **Ibidem**, p. 557.

³³ **Ibidem**, p. 563.

³⁴ **Ibidem**, p. 567.

³⁵ I. Nistor, **op. cit.**, p. 72.

³⁶ Hurmuzaki-Iorga, **op. cit.** p. 305.

³⁷ I. Nistor, **op. cit.**, p. 46.

